

Merre viszi tovább Apáti Miklóst a Vándorút, nehéz megjövendőlni. Valószínűleg arrafelé, hol a költői magatartás, morál megtalálja megfelelő alakját: az egyszerűt, a hitelest, a keményet, az idilltelent. Mostani verseiben inkább azt méri fel, hogy melyik utat nem szabad választania. Mint a mesebeli vándor a kereszteződésben.

„Könnyebb volna, ha látványosabban
lennék elhagyatott.
Ha hűvösebb lenne, ha vénebb lennék.
Ha hullna már a hó.”

Abban a *Vándorút* olvastán is bizonyosak lehetünk, hogy nem azt az emberi s költői utat választja végül, melyen könnyebb volna. (*Szépirodalmi*, 1972.)

Oravecz Imre: Héj

Nem a személy általában, hanem a meghatározott személy, az egyes szám első személy hullik ki a költészetből. Látszólag teljesen: az-én. Oravecz Imre kötetében — a *H. Bosch álma* című verset nem számítva — mindössze három helyen bukkan föl a nyelvtani értelemben vett szubjektum. „Felnyitok egy kagylót: a szemed”; „megzavarodott a kút is / követ dobok belé”; „Fátlan, üres tájat helyeztél ablakomba.” Jóval gyakoribb az általánosabb tartalmak jelölésére használatos egyes szám második személy, harmadik személy és a többes szám harmadik személy. Példákkal: „néha elmegy innen a halál előtt”, „kő vándorol”, „ajtók nyíltak”. Ám a kő, az ajtó, a hely, a héj, az óra — legalábbis látszólag — ismét csak nem az a bizonyos kő, ajtó, hely, héj, óra, amelyet a szubjektumhoz valamely tulajdonságuk kapcsol. Oravecz Imre verseinek sajátos hangulatát éppen az adja, hogy a tárgyak, élőlények, személyek, életfolyamatok, életmozzanatok — zászló és kőbalta, ismeretlen lovas és ágat tartó férfi, teknősbékák és halak, mozgások és köhüntések — jelképekké emelkedtek a sajátos költészeti rendszerben, ugyanakkor azonban — nem tudván áttörni saját héjukat — azt a benyomást igyekeznek kelteni, hogy azonosak a természetben létező önmagukkal. E sajátos átváltozás varázsát az adja, hogy szemünk előtt játszódik le: *egy* testből lesz *a* test, amely azonban a versben ismét konkretizálódik. Olyasformán történik mindez, ahogy egy-egy modern festményen szobron világunk kacatja válik világunk jelképévé. Például egy konzervdoboz, amiről mindannyian tudjuk, hogy konzervdoboz, ám a kompozíció részeként más tartalmat is beleképzelünk.

A költészet régi kalandját éli újra — mai fiatal, líránkban különös fényeket csillogtatva, tehetségesen — Oravecz Imre, azt a kalandot, mely Rimbaud óta megkísért minden költőnek való költőt, s csak akkor ér véget, ha — Denis Roche francia költő bizonygatja — lehetséges lesz olyan költészet, amely sem a fülnek, sem a szemnek nem szól. Ha lesz ilyen, az üres lapé lesz. Vagy: máris létezik, mindenki-ben, csupán kifejezhetetlenül, leírhatatlanul, s abban a pillanatban, amint a személyiség felfogná, meg is semmisül. A modern költészet tragikomikus paradoxona ez: ahhoz, hogy valaki kimondja, nem lehet semmit sem kifejezni, ki kell magát fejzenie. Amikor például Oravecz Imre *Egy csiga* kezdetű versében hosszú felsorolás után kijelenti: „nem lehet elmondani / mi van mögötte”, azzal hogy éppen azokat a tárgyakat s jelenségeket (s nem másokat) — a szomszúság, a térkép, a mosdóvíz, a délután — sorakoztatja egymás után — tulajdonképpen azt mondja el, ami mögötte van. Legföljebb másként teszi ezt, mint a másfajta költői iskolákhoz tartozó lírikusok.

Másként s másokhoz hasonlóan. Weöres Sándor Paul Celannal rokonítja, Fábíán László Ezra Pounddal, Tadeusz Rozewiczcsel s Pilinszky Jánossal, megint mások egy olyan új költői irányzathoz tartozónak vélik, amelyet Tandori Dezső és Petri György neve fémjelez. A Mozgó világ harmadik kötetében Fábíán László rövid, de igen értékes tanulmányban jelöli ki Oravecz Imre helyét az Új holdasok és Tandori között, utalva a modern költő, a tragizmus költője tragédiájára, arra, hogy érzékelnie kell mindazt a veszélyt, amely általános érvényű lévén nem csupán a szubjektum, nem is általában a személyiség, hanem az egész emberi faj ellen irányul, ám miközben ezt érzékeli és lejegyzí, egyáltalán nincs meggyőződve a kifejezés lehetséges voltáról.

Tegyük hozzá: Oravecz Imre meg van győződve viszont a világ megismerhetetlenségéről, arról, hogy a tárgyak magukban vannak, hogy a jelenségeket az időbeliség köti csupán össze — egyik kedvenc képe az óra —, hogy csupán a felület az érzékelhető — ha felületesen érünk a versekhez. S költő s olvasó között az egységet korunkban éppen az bontja meg, hogy míg az előbbi paradox módon igyekszik az utóbbit arról meggyőzni, aminek igenlését tagadásba rejti — hogy tehát: mégis van nyelv, kapcsolat —, az olvasó — az egyre tárgyiasuló világ szülötteként — viszont nem megy bele ebbe a játékba, mindent a maga konkrétságában fog meg. Az ilyen vers, az ilyen költészeti alkotója akarata ellenére bizonyítja igazát: azoknak a tárgyaknak egyikévé válik, amelyek az embert körülveszik. Oravecz Imre költészetének is ugyanaz a paradoxona, mint általában a modern költészet mutatványainak, hogy míg látszólag lemond a szubjektum jelenlétéről, míg az időtlenséget és általános érvényűséget emeli költészetté, tulajdonképpen csak saját szubjektív jelzéseit kiáltja ki objektívnak, s ezáltal valóban megnehezíti a közlést. Azáltal is, hogy nem tesz mást, csak elhallgat valamit az egészről, s ezáltal az a benyomást kelti, hogy a világ töredezett darabokra, holott csak a vers folytonossága.

Bizonyosságul e költészet rétegei közül egyet világítsunk csak át. „Minél öregebbek leszünk, annál gazdagabbá válunk. Minél távolabb megyünk, annál közelebb leszünk. Ezért, úgy tetszik, a költésre legalkalmasabb kor az aggastyáné — írja a *Költők egymás közt* című antológia vallomásaként —, amikor már — mily szomorú paradoxon — nem tudunk mit kezdeni a gazdagsággal.” Úgy tetszik: Oravecz Imre kötete pontos rajza ennek a távolodásnak s közeledésnek, lényegében annak a biológiai folyamatnak, mely az ember s emberiség öregedését egyaránt jelzi. Ahogy a tárgyak válnak hasznavehetetlenné, kopnak, rozsdálódnak, úgy fogy az ember jelenléte is a világban. Könyörtelen naturalizmussal: „sebzett helyek / egyre több faggú / bűzők és levek”; vagy „fű a sikerületlen szél / a perzselő torokból / hozza, hozza a gyomorszagot” s végül az ismert „egyre távolabb / egyre közelebb”. Nem arról van tehát szó, hogy a költő ne tudná, mit akar elmondani a világról, az emberről — csupán a végső kérdésekre szűkíti le a kört: az idő, a tér, a lét problémáira. S ezt költői erővel teszi, ígéretesen.

Mégis, hadd emlékeztessenek ezek a sorok gyerekkorunk immár emlékké vált regénykalandjára. Arra a vernei pillanatra, amikor hajótöröttek palackját fogják ki a tengerből, s benne a több nyelven írt üzenetet. Megfejtetni csak részben sikerül, mert a tengervíz tönkretette jó néhány helyen a papírt. A hajótörötteket mégis megtalálják, a csonka szöveg és nem kevés segítség ebben a kutatókat. Ám a modern költő még kevesebbre számíthat, hiszen — kételkedve a megérthetőségben — mondandóját eleve olyan töredékesen rögzíti, mintha már évekig hányódott volna az a tengeren. Mi marad belőle, mire eljut a címzetthez? Lehet, hogy csak néhány szó, amely ezt jelzi: voltam. (*Magvető, 1972.*)

VERESS MIKLÓS